

Bättre relationer tack vare arbetet mot droger

Skolsköterskan är en nyckelperson i arbetet för en drogfri skola. Men hon, eller han, behöver ett tydligt regelverk att luta sig mot, där bland annat drogtestar ingår. Och det krävs respekt för de unga och lyhördhet för vad de säger – mellan raderna.

– Vår drogpolicy leder till bättre relationer med eleverna, säger Helena Wiberg.

Av Pelle Olsson© Publicerat i Narkotikafrågan nr 4-2018

Helena Wibergs premiär som sjuksköterska var på akutmottagningen vid Ängelholms sjukhus.

– Jag kommer ihåg första gången jag ansvarade för larmet, berättar hon. Det var ett gällt och skrälligt ljud i telefonen – svårt sjuk patient på väg. Jag blev paralyserad. Så var det för alla som fick sitt första larm. En kollega fick rycka in i mitt ställe.

Sedan dess visste Helena hur hon skulle agera. Hon trivdes och arbetade väldigt mycket, både på helger och på nätter. Ett vanligt akutfall var förgiftningar med alkohol och tabletter. Inte så mycket med narkotika. Behandlingen var en grov slang ner i halsen för att magskölja.

– En lördag natt kom ett sånt larm, berättar hon. AT-läkaren som hade jour erkände på vägen in till rummet att han aldrig satt v-sond. Det hade inte jag heller, men sa "Det är lugnt", och låtsades vara van. Vi kunde inte vara två som velade. Jag fick ner sonden och det gick bra.

Helena var inte intresserad av psykiatri eller missbruksvård utan av somatiska sjukdomar. Akuta insatser var spännande, men hon hade två småbarn, hon pendlade från Helsingborg till jobbet och var ständigt trött. Efter sju år på akuten bytte hon till en husläkarmottagning för att få bättre arbetstider. Under de sex åren vidareutbildade hon sig till distriktssköterska. Heltidsjobb med heltidsstudier på distans. På husläkarmottagningen kom hon bland annat i kontakt med ungdomar som hade missbruksproblem. De skulle ta urinprover för drogtestning. Den erfarenheten var viktig när hon på nytt ändrade inriktning och anställdes som skolsköterska på Klippans gymnasium 2004. Skolan består av två enheter. Tegelbruksskolan har enbart yrkesinriktade program: bygg och anläggning, el och energi samt fordon och transport. På Åbyskolan finns barn och fritid samt teoretiska program.

– Jag tyckte det var roligt att prata med ungdomar, men skillnaden var att i vanliga sjukvården berättar patienterna vad som är problemet. Här måste man själv ta reda på det. För det mesta kommer de till mig på ett hälsosamtal eller för att läraren är bekymrad. Ibland är det klasskamrater som är oroliga för en kompis. Många av de eleverna vet precis vad en skolsköterska vill höra.

Standardsvaren som Helena får höra är att de äter regelbundet, sover bra på nätterna, har kompisar, trivs med livet och i skolan.

– Jag kan köpa det och göra en anteckning, men det kan också vara helt annorlunda. En del söker själva upp mig för att de har ont i magen, ont i knät eller huvudvärk. Frågar jag om det är något annat de funderar på som jag kan hjälpa dem med kan de stå och fundera ett tag. Sen säger de "nä" och går. Då vet jag att det är något. Är du oerfaren som skolsköterska är det inte lätt att hitta hur du ska göra med de som har djupare problem.

Alla elever på gymnasiet erbjuds ett hälsosamtal i årskurs 1. Men skolsköterskans budskap är inte att de kan komma om de vill. Helena går och hämtar dem i klassrummet eller i cafeterian. Då får de fyllt i en hälsoenkät först. Vissa är lättpratade, andra säger så lite som möjligt eller kommer med standardsvaret att allt är bra.

– Hälsoenkäten, fortsätter hon, är som alla andra självskattningsmätningar mer positiva än verkligheten. Man uppger att man dricker mindre, äter bättre, sover fler timmar än man i själva

verket gör. Tack vare att jag haft så många hälsosamtal har jag blivit bättre på att fråga om alkohol, tobak och narkotika. Därför händer det ibland att eleverna säger att de provat någon drog. Då säger jag inte: "Vad bra att du medger det. Tur att du inte har fortsatt." I så fall är samtalet slut. Istället går jag in i det och frågar vidare. När var det? I vilket situation? Vilken drog då? Har du testat tidigare?

Helena har bara varit med en gång att en elev inte ville komma när hon hämtade honom. Det var en autistisk elev som helt enkelt inte var tillräckligt förberedd.

Slumpvisa drogtestar.

När Helena började i Klippan tog man bara drogtestar vid misstanke. Då krävdes nästan att eleven var tydligt påverkad. Skolfältaren eller Helena följde då med den unge till drogmottningen på stan. Men för tio år sedan lades den mottagningen ner och kuratorn Bert-Inge Karlsson som tidigare hade arbetat på mottagningen började som skolkurator och utarbetade en samtalsmanual om droger. Det här utvecklades efter rådgivning från Staffan Hübinette till att man införde en drogpolicy där slumpvisa drogtestar ingår.

– Vi började prata med fordonsklasserna där de ska bli yrkesförare. Lärarna insåg att eleverna övningskör på deras körkort. Om eleven torskar är det handledarens körkort som ryker. Det blev ett väldigt incitament från lärarna att drogtesta. Men det viktigaste argumenten vi går ut med är elevernas säkerhet. På elektrikerprogrammet och byggprogrammet arbetar de med uppkopplingar och automatiska instrument eller de är ute och klättrar en bra bit från golvet. Ungdomar är förståndiga och fattar själva att droger inte är så bra.

– Vi har aldrig salufört det att vi ska kolla vad de egentligen håller på med, fortsätter hon. Vi pratar om säker arbetsmiljö, trygghet för alla andra och att lyckas med utbildningen. Man fixar inte de här kraven om man inte är alldeles klar i knoppen.

På Åbyskolan där det även finns teoretiska linjer, pratar skolsköterskan och de övriga i elevhälsan – specialpedagog, yrkesvägledare, kurator, skolfältare – mer om att lyckas med utbildningen. Och att man ska förberedas för arbetslivet. Många arbetsplatser kräver drogfrihet och har drogtestar redan vid anställningen.

Så här går det till

På Klippans gymnasium testar man sedan fem, sex år tillbaka minst en gång per läsår och med oförutsägbara intervaller.

– När en klassas lottas för provtagning går jag och kuratorn in i klassen och berättar varför vi gör det. Vi informerar hur det går till och att det är frivilligt. Vi säger att vi har gjort detta på en massa klasser och tack vare er elever har vi haft ett så gott samarbete.

Sedan får eleverna följa med en och en medan alla andra väntar i klassrummet. Eleverna är ensamma på toaletten, men provet är alltså oförberett. Innan dess har Helena haft ett samtal och frågat om det finns någon risk att det blir positivt för något ämne.

– Den frågan är jätteviktig! påpekar hon. En vattendelare. De flesta säger nej, men någon kan säga: Jag tog ju en Panodil igår. De kan ha tagit en annan medicin. ADHD-läkemedel eller hostmedicin. Vi testar för tio olika substanser och får snabbsvar. Ibland kan eleven fråga: Hur länge kan sånt sitta i? Förvånansvärt många berättar öppet om sina erfarenheter med både alkohol och andra droger. Efteråt frågar jag alltid vad de anser om att vi erbjuder testning. De flesta säger att det är bra. En del tycker vi ska komma oftare. De inser att det finns en säkerhetsfaktor. Någon säger att det är okej, men du behöver inte testa mig. Jag håller inte på med sånt där skit.

Alla har inte skrivit på samtyckesblanketten som de får med sig hem när de börjar på skolan. För de som inte gjort det beror det enkelt på glömska. Då ringer skolsköterskan upp mamman eller pappan och frågar när eleven hör på.

– Jag har aldrig varit med om att någon förälder vägrat att skriva under, säger Helena.

Om det blir en positiv test, vilket händer sällan numera, får eleven gå tillbaka till klassen så att de slipper utmärka sig. De ska komma tillbaka senare samma dag för mer samtal då även rektorn plus ytterligare någon från elevhälsan deltar. I bästa fall hinner föräldrarna vara med annars kommer de på ett senare möte, en elevkonferens.

Eleven sjukanmäler sig och får stanna hemma tills det blir en negativ test. Socialförvaltningen informeras och träffar eleven senare.

För några år sedan var det en grupp på fem, sex killar som hoppade av skolan efter positiva provsvar. Både skolan och socialtjänsten ansträngde sig mycket för dessa elever utan att lyckas hålla dem kvar. Sedan dess har man inte haft sådana avhopp. Helena tror att drogpolicyn avskräcker en del elever att söka till Klippans gymnasium.

Skolinspektionen

För ett par år sedan var Skolinspektionen på besök. De ställde förstås frågor om drogtestningen. Helena berättade hur de gjorde, att det var en del i det förebyggande arbetet för bättre hälsa. På frågan hur de gjorde om eleverna säger nej, blev svaret sanningsenligt att då blir det ingen test. Inspektören nöjde sig med det svaret och sedan dess har inte myndigheten hört av sig.

Intresset för drogtesterna i Klippan ökar hela tiden. Under senare åren har Helena tagit emot besök eller förfrågningar från många olika skolor runt om i Skåne, Småland, Blekinge, Halland och nu senast från Borlänge och från Stockholm.

Dock finns en grupp skolläkare som har kritiserat Klippans drogpolicy. De menar att drogtester är en provtagning som ska ordineras av en läkare. Den får bara utföras av en skolsköterska, inte av övriga inom elevhälsan. På Klippans gymnasium menar man att drogtestning är en del av det förebyggande arbetet, inte en provtagning för medicinsk bedömning. Vem som helst kan därför utföra testet.

– En annan kritik är att det inte ingår i vårt uppdrag, säger Helena. Men det är ju vår primära uppgift inom elevhälsan att arbeta förebyggande.

En del skolsköterskor hävdar att det förstör relationen till eleven. Helena skakar på huvudet åt den invändningen.

– Jag hävdar det absolut motsatta! Min erfarenhet är att vår drogpolicy leder till bättre relationer. Drogtesterna har inte bekymrad mig det minsta när det gäller att sedan prata med eleverna om andra känsliga ämnen. Inte det minsta.

Goda relationer med eleverna räcker emellertid inte. Drogpolicyn hade inte fungerat utan drogtesterna. Det är hon övertygad om.

– Upptäcktsrisken är avgörande. Att bara prata om droger och vilka skador de kan ge har inte samma effekt. Det är som i trafiken. Om det inte fanns någon risk att åka fast för fortkörning skulle många fler strunta i hastighetsbegränsningarna.